

1111

GLOBALISATION
PARADOKSI

DANI RODRIK

Dani Rodrik

GLOBALISAATION PARADOKSI

Miksi globaalit markkinat, valtiot ja
demokratia eivät sovi yhteen?

Suomentaneet Antti Immonen,
Jaakko Belt & Petri Räsänen

Tämä on näyte kirjasta.
Osta kokonainen teos
osoitteesta *netn.fi*.

niin & näin
Tampere 2016

ENGLANNINKIELINEN ALKUTEOS

The Globalization Paradox

Copyright © 2011, Dani Rodrik All rights reserved.

SUOMENNOS

© Antti Immonen, Jaakko Belt, Petri Räsänen &
Eurooppalaisen filosofian seura ry

ISBN-NUMERO

978-952-5503-62-3

KANSI

Jenna Kunnas

TAITTO

Susanna Laurola

PAINOTYÖ

Tallinnan kirjapaino-osakeyhtiö,
Tallinna 2016

KUSTANTAJA

Eurooppalaisen filosofian seura ry / *niin & näin*

FILI
FILIOLOGIEN INSTITUUTTI

FILI – Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus
on tukenut tämän kirjan kääntämistä

Çetin Doğanille

Poikkeukselliselle ihmiselle, joka on säilyttänyt arvokkuutensa, mielenlujuutensa ja määrätietoisuutensa jopa niiden suurten vääryyksien keskellä, joita hän on joutunut sietämään.

SISÄLLYS

JOHDANTO: Globalisaatiokertomuksen uudistaminen	9
1. Markkinat ja valtiot: globalisaatio historian kuvastimessa	26
2. Ensimmäisen suuren globalisaation nousu ja tuho	47
3. Miksi kaikki eivät tajua vapaakaupan oivallisuutta?	70
4. Bretton Woods, GATT ja WTO: kaupankäynti politisoituneessa maailmassa	91
5. Rahoitustoiminnan globalisaatiohölmöilyt	114
6. Rahoitusalan ketut ja siilit	137
7. Köyhät maat rikkaassa maailmassa	160
8. Vapaakauppafundamentalismia tropiikissa	184
9. Maailmantalouden poliittinen trilemma	210
10. Onko globaalihallinta toteutettavissa ja toivottavaa?	234
11. Hahmotelma: kapitalismi 3.0	261
12. Tervehenkinen globalisaatio	279
JÄLKISANAT: Iltasatu aikuisille	310
KIITOKSET	314
VIITTEET	316

JOHDANTO

GLOBALISAATIOKERTOMUKSEN UUDISTAMINEN

Julkaisin vuoden 1997 alkupuolella pienen kirjan nimeltä *Has Globalization Gone Too Far?* ("Onko globalisaatio mennyt liian pitkälle?"). Muutamaa kuukautta myöhemmin rahoituskriisi iski tuhoisin seurauksin Thaimaahan, Indonesiaan, Etelä-Koreaan ja muihin Kaakkois-Aasian valtioihin. Näissä maissa talous oli kasvanut nopeasti vuosikymmenien ajan, ja niistä oli tullut kansainvälisen rahoitusyhteisön ja kehitysasiantuntijoiden lempilapsia. Mutta yhtäkkiä kansainväliset pankit ja sijoittajat päättivät, ettei niissä ollutkaan enää turvallista säilyttää rahojaan. Pääoma pakeni maista, valuuttojen arvot sukelsivat jyrkästi, suuryritykset ja pankit huomasivat ajautuneensa vararikkoon, ja alueen talous romahti. Näin syntynyt Aasian talouskriisi levisi nopeasti ensin Venäjälle, sitten Brasiliaan ja lopulta Argentiinaan. Kriisi veti mukanaan myös valtavan ja arvostetun hedgerahaston Long-Term Capital Management (LTCM).

Olisin voinut onnitella itseäni ennakointikyvystäni ja ajoituksestani. Kirjani osoittautui lopulta myyntimenestykseksi kustantajalleni, washingtonilaiselle Institute for International Economicsille (IIE). Suosio johtui osin kai siitä, että IIE:n tiedettiin olevan uskollinen globalisaation puolestapuhuja. Kirja otettiin vastaan hieman samaan tapaan kuin Nixonin Kiinanvierailu aikoinaan. Varauksellinen suhtautuminen globalisaatioon vaikutti erityisen kiinnostavalta, koska aloite tuli yllättävältä taholta. "Globalisaatiomyönteinen ajatuspaja julkaisee tutkimuksen, jossa Harvardin professori varoittaa, ettei

globalisaatio ole, mitä sen luullaan olevan” – siihen kannatti jo kiinnittää huomiota!

En kuitenkaan osunut lähellekään. En osannut ennakoida kirjassani, millainen kriisi rahoitusmarkkinoilla oli kehkeyty-mässä. Itse asiassa en ollut onnistunut ennustamaan tulevia myllerryksiä, mutta olin myös jättänyt kokonaan käsittelemättä rahoitustoiminnan globalisaation. Maailmassahan käydään päivittäin biljoonien dollarien arvosta kauppaa valuutoilla, arvo-papereilla, johdannaisilla ja muulla rahoitusomaisuudella. Sen sijaan keskityin kirjassa ongelmiin, joita tuotteiden kansainväli-nen kauppa oli synnyttämässä työmarkkinoille ja sosiaalipoli-tiikkaan. Kannoin huolta siitä, että kansainvälisen kaupan ja ulkoistamisen räjähdysmäinen kasvu aiheuttaisi epätasa-arvoa, kärjistäisi työmarkkinariskejä ja jäytäisi valtioiden sisäistä yh-teiskuntasopua. Väitin, että näistä ongelmista selvittäisiin laaja-alaisemmilla sosiaalisilla ohjelmilla ja paremmilla kansainvälisil-lä säännöillä. Olin päättänyt kirjoittaa kirjan, koska kollegani taloustieteen alalla tuhahtelivat noille asioille ja jättivät käyttä-mättä tilaisuuden osallistua hedelmällisesti julkiseen keskuste-luun. Uskon, että olin tuolloin oikeassa ja että taloustiede on ylipäänsä lähentynyt melkoisesti silloisia näkemyksiäni. Mutta entä *rahoitustoiminnan* globalisoitumisen nurja puoli? Sitä en tuolloin osannut tarkastella.

Aasian taluskriisiä seuraavina vuosina keskityin tutkimuk-sissani selvittämään, miten rahoitusmarkkinoiden globalisaatio toimii (ja miten se ei toimi). Niinpä kun kymmenen vuotta myöhemmin Kansainvälinen valuuttarahasto IMF pyysi minua laatimaan aiheesta tutkimuksen, tunsin olevani siihen valmis. Kirjoitin vuonna 2007 yhdessä Arvind Subramanianin kanssa artikkelin ”Why Did Financial Globalization Disappoint?”¹. Globalisaation lupaus oli, että yritykset saisivat helpommin rahoitusta. Riskit jakautuisivat osaavammille sijoittajille, jotka kestäisivät ne paremmin. Kehitysmaat hyötyisivät eniten, koska ne tarvitsevat kipeästi kassavaroja. Kehitysmaat ovat myös alttiita monenlaisille takaiskuille, eivätkä ne kykene monipuolista-maan talouttaan.

Asiat eivät kuitenkaan sujuneet suunnitelmien mukaan. Maahan virtaava pääoma ei taannutkaan menestystä. Päinvastoin parhaiten pärjäisivät Kiinan kaltaiset valtiot, jotka *antoivat lainaa* rikkaille maille. Kansainväliseen rahoitukseen tukeutuneet maat suoriutuivat yleensä kehnosti. Minä ja Subramanian yritimme selittää kirjoituksessamme, miksi maailmanlaajuisen rahoitustoiminnan vapauttamisesta ei ollutkaan seurannut hyvää kehitysmaille.

Heti kun olimme lähettäneet artikkelin painoon, subprimekriisi kouraisi Yhdysvaltoja. Asuntokupla puhkesi, asuntoluotoilla taattujen arvopapereiden hinta romahti, luottomarkkinat kuivuivat kokoon ja muutaman kuukauden kuluttua Wall Streetin yritykset olivat tehneet joukkoitsemurhan. Hallituksen oli puututtava peliin valtavilla pelastuspaketeilla ja rahoituslaitosten haltuunotolla. Sama kuvio toistui Yhdysvaltain jälkeen muissa kehittyneissä maissa. Kriisin pohjimmaisena synnä oli rahoitustoiminnan globalisoituminen. Aasian valtioiden ja öljy maiden ylettömät säästöt synnyttivät asuntokuplan ja riskialttiiden johdannaisten valtavan rakennelman. Kriisi levisi helposti Wall Streetiltä maailman muihin rahoituskeskuksiin, koska rahoitusmarkkinoiden globalisoituminen kietoi pankkien taseet yhteen. En taaskaan ollut hahmottanut kokonaiskuvaa.

En ollut kaiketi ainoa. Harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta taloustieteilijät kiittelivät rahoitusinnovaatioita sen sijaan että olisivat tähdentäneet, mitä vaaroja koituisi niin sanotun varjo pankkijärjestelmän kasvusta, sääntelemättömän rahoitustoiminnan keskittymisestä. Aivan samoin kuin Aasian rahoituskriisissä taloustieteilijät olivat viitanneet kintaalla vaaran merkeille ja vähät välittäneet riskeistä.

Kriisien ei olisi pitänyt tulla täydellisenä yllätyksenä. Aasian rahoituskriisiä seurasi kasapäin analyyseja, joissa päädyttiin viime kädessä samaan lopputulokseen: valtiolle on vaarallista yrittää pitää kiinni valuuttansa arvosta, kun pääoma saa liikkua vapaasti maahan ja maasta ulos. Jokaisen asiansa osaavan taloustieteilijän olisi pitänyt tietää tämä jo hyvän aikaa ennen kuin Thaimaan bahtin arvo romahti elokuussa 1997. Subprime-

kriisi on myös poikanut paljon kirjallisuutta, ja kun ottaa huomioon kriisin laajuuden ja mittavat seuraukset, siitä varmasti kirjoitetaan vielä lisääkin. Mutta keskeiset johtopäätökset näyttävät selviltä: markkinat ovat alttiita kuplille, sääntelemättömästä velkavivusta muodostuu järjestelmäriski ja läpinäkyvyyden puute rapauttaa luottamuksen markkinoilla. Jos rahoitusmarkkinat kaatuvat, on ratkaisevan tärkeää puuttua asioihin ajoissa. Mutta emmekö me ole tienneet tämän kaiken aina 1600-luvun kuuluisasta tulppaanimaniasta alkaen?

Nämä kriisit eivät syntyneet siksi, että ne olisivat olleet enustamattomia, vaan siksi, että niitä *ei ennustettu*. Taloustieteilijät (ja heitä kuuntelevat) olivat alkaneet luottaa liikaa tuolloin suosimaansa kertomukseen, jonka mukaan markkinat ovat tehokkaita, rahoitusinnovaatiot siirtävät riskin niille, jotka pystyvät sen parhaiten kantamaan, itsesääntely toimii parhaiten, ja valtion väliintulo on tehotonta ja haitallista. Taloustieteilijöiltä jäi huomaamatta, että monet muut tarinan juonteet johtivat aivan eri suuntiin. Ylimielisyys heikentää huomiokykyä. Minäkin kärsin samasta vaivasta, vaikka olin arvostellut rahoitustoiminnan globalisaatiota. Kuten kaikki muutkin taloustieteen kentällä, olin valmis uskomaan, että harkituilla ohjaukeinoilla ja keskuspankkipolitiikalla oli pystytetty riittävän vahvat muurit rahoituspaniikkia ja romahduksia vastaan kehittyneissä talouksissa – nyt pitäisi enää vain luoda samanlaiset järjestelyt kehitysmaihin. Omat ajatuskuvioni saattoivat poiketa hieman näistä näkemyksistä, mutta samaa suurta kertomusta minäkin seurailin.

Epäilyksiä kaikkialla

Jos globaalin järjestelmän laitavaltiot, kuten Thaimaa ja Indonesia, ajautuvat kriisiin, soimaamme niitä niiden tekemistä virheistä ja kyvyttömyydestä mukautua järjestelmän vaatimuksiin. Jos keskeiset valtiot ajautuvat vastaavasti kriisiin, syytämme järjestelmää ja toteamme sen vaativan korjausta. Vuoden 2008 suuri talouskriisi, joka pakotti Wall Streetin polvilleen ja nöyryytti

Yhdysvaltoja sekä muita suuria teollisuusmaita, on jo nostattanut uudistusintoa. Kriisi herätti vakavia kysymyksiä globaalin kapitalismin kestävydestä. Onko kapitalismi siinä muodossa kuin opimme sen viimeisen neljännesvuosisadan aikana tuntemaan tullut tiensä päähän?

Miten finanssikriisi olisi voitu estää? Olivatko ongelmana häikäilemättömät asuntoluottotajat? Tuhlailevat lainanottajat? Luottoluokituslaitosten vääränlaiset menettelytavat? Rahoituslaitosten liiallinen turvautuminen velkavipuun? Maailmanlaajuinen säästöjen ylitarjonta? Yhdysvaltain keskuspankin liian löyhä rahapolitiikka? Valtion takaukset Fannie Mae ja Freddie Mac -asuntoluottoyhtiöille? Yhdysvaltain valtiovarainministeriön tuki Bear Stearns- ja AIG-rahoituslaitoksille? Valtiovarainministeriön kieltäytyminen pelastamasta investointipankki Lehman Brothersia? Ahneus? Moraalikato? Liian vähäinen sääntely? Liian ankara sääntely? Keskustelu näistä kysymyksistä käy raivoisana ja jatkuu epäilemättä pitkään.

Laajemmassa katsannossa nämä kysymykset koskettavat vain yksityiskohtia. Koko peruskertomus on menettänyt yleisesti uskottavuutensa ja houkuttavuutensa. Kuluu melkoinen tovi ennen kuin kukaan poliitikko vakuuttuu siitä, että rahoitusinnovaatiot olisivat ylivertainen ja pysyvä voima, että finanssimarkkinoiden valvonta hoituu parhaiten itsesääntelyllä tai että valtiovallan kannattaisi panna suuret rahoituslaitokset maksamaan omista virheistään. Tarvitsemme uuden kertomuksen, joka vie globalisaation seuraavaa vaihetta eteenpäin. Mitä harkitumpi tuo uusi kertomus on, sitä terveemmälle pohjalle kansantaloudet rakentuvat.

Globaali rahoitustoiminta ei ole ainoa alue, joka on menettänyt uskottavuutensa. Kun subprime-kriisi oli kehkeytyvässä heinäkuussa 2008, kansainvälisen kaupan esteiden alentamiseen tähänneet maailmanlaajuiset neuvottelut kaatuivat katkeriin äänenpainoihin ja sormella osoitteluun. Maailman kauppajärjestön WTO:n suojeluksessa järjestettyjä ”Dohan kierroksen” neuvotteluja oli käyty vuodesta 2001 alkaen. Monien globalisaation vastaisten ryhmien mielestä keskustelut olivat alkanet

symboloida monikansallisten suuryritysten tapaa riistää työnte-kijöitä, köyhiä viljelijöitä ja ympäristöä. Neuvottelut joutuivat toistuvasti hyökkäysten kohteeksi, mutta ne lopetettiin viimein arkipäiväisemmistä syistä. Intian ja Kiinan vanavedessä kehitys-maat päättelivät, ettei Yhdysvalloilla ja Euroopan unionilla ollut niille tarpeeksi tarjottavaa, jotta ne olisivat purkaneet omia teol-lisuus- ja maataloustuotteiden tullessaan. Vaikka keskustelija yritetään edelleen elvyttää, WTO:lta tuntuu puuttuvan keinot, joilla se oikeuttaisi asemansa ja tekisi itsestään uudelleen var-teenotettavan.

Maailman kauppajärjestelmä eroaa rahoitusjärjestelmästä yh-dellä merkittävällä tavalla. Vaikka kauppasuhteet rapautuvat, arvaamattomilta romahduksilta vältytään. Kun valtiot alkavat pitää sääntöjä liian rajoittavina ja niiden tarpeisiin sopimatto-mina, ne etsivät tavan kiertää niitä. Muutokset ovat yleensä melko hienovaraisia ja asteittaisia: monenkeskisyyden ja syrji-mättömyyden kulmakiviperiaatteista luovutaan vähitellen.

Kehitysmaat ovat aina valittaneet, että järjestelmä on niiden etujen vastainen, koska mahtimaat laativat säännöt. Sekalainen sakkii anarkisteja, ympäristöväkeä, ammattiliittojen edunvalvo-jia ja edistysmielisiä on myös toisinaan yhteistuumin vastustan-ut globalisaatiota ilmeisistä syistä. Mutta viime vuosien aidosti merkittävä muutos on se, etteivät rikkaat maataan ole enää tyytyväisiä sääntöihin. Melko äkillinen taloudellisen globalisaa-tion kannatuksen romahtaminen USA:n kaltaisissa suurissa maissa heijastelee uutta kehityssuuntaa. NBC-televisioverkon ja *Wall Street Journalin* suorittamassa kyselytutkimuksessa niiden vastaajien osuus, jotka sanovat globalisaation hyödyttäneen Yh-dysvaltojen taloutta, on laskenut melkoisesti: vuoden 2007 ke-säkuussa heitä oli 42 prosenttia, mutta vuoden 2008 maaliskuussa enää vain 25 prosenttia. Ja yllättäen tyrmistys on myös alkanut näkyä niin, että yhä useammat valtavirran taloustieteili-jät kyseenalaistavat nyt sellaiset globalisaation piirteet, joita on tähän saakka pidetty eittämättöminä hyveinä.

Niinpä olemmekin saaneet kuulla, kuinka sittemmin edes-mennyt Paul Samuelson, sodanjälkeisen ajan ehkä tärkeimmän

taloustieteen oppikirjan kirjoittaja, muistuttaa muita taloustieteilijöitä siitä, että Kiina saattaa hyvinkin hyötyä globalisaatiosta Yhdysvaltain kustannuksella. Vuoden 2008 taloustieteen nobelisti Paul Krugman väittää, että kasvanut kaupankäynti alhaisen tulotason maiden kanssa lisää jo nyt rikkaiden maiden sisäistä epätasa-arvoa. Entinen Yhdysvaltain keskuspankin varapuheenjohtaja Alan Blinder kantaa huolta siitä, että kansainvälinen ulkoistaminen aiheuttaa yhdysvaltalaiselle työvoimalle ennakkoimattomia muutoksia. *Financial Timesin* kolumnisti ja suorasukainen globalisaation puolestapuhuja Martin Wolf kertoo pettyneensä globalisaation nykytilaan. Clintonin hallinnon ”Herra Globalisaatio” ja presidentti Barack Obaman taloudellinen neuvonantaja Larry Summers puolestaan pätkäilee, uhkaako ”kilpajuoksu pohjalle” kansallisia säädöksiä. Samalla hän peräänkuuluttaa kansainvälisten työelämän pelisääntöjen tarvetta.

Vaikka näitä lausuntoja ei voikaan verrata Nobel-palkittu Joseph Stiglitzin kaltaisten taloustieteilijöiden pidäkkeettömään globalisaatiokritiikkiin, huolenaiheet kertovat silti älyllisen ilmaston merkittävästä suunnanmuutoksesta. Lisäksi jopa uskonsa säilyttäneet ovat usein kiivaasti eri mieltä siitä, mihin suuntaan he haluaisivat globalisaation kehittyvän. Esimerkiksi arvostettu vapaakaupan kannattaja Jagdish Bhagwati ja globalisaatiomyönteisen Peterson Institute for International Economics -ajatushautomon johtaja Fred Bergsten ovat molemmat eturintamassa väittäneet, että arvostelijat liioittelevat suuresti globalisaation vikoja ja aliarvioivat sen hyötyjä. Mutta Bergsten ja Bhagwati väittelevät keskenään alueellisten kauppasopimusten eduista ja haitoista yhtä kiihkeästi kuin he vastustavat yllä mainittujen kirjoittajien käsityksiä globalisaatiosta. (Bergsten puolustaa kauppasopimuksia, Bhagwati kritisoi niitä.)

Kukaan edellä mainituista taloustieteilijöistä ei tietenkään vastusta globalisaatiota. He eivät halua tehlata globalisaatiota vaan luoda sekä kansallisia että kansainvälisiä instituutioita ja kompensatiomekanismeja ja tehdä globalisaatiosta tehokkaampaa, reilumpaa ja kestävämpää. Heidän politiikkasuosituksensa ovat useimmiten epämääräisiä, sikäli kuin he ylipäätään tuovat

näkemyksiään esiin. Tarvittavista toimenpiteistä päästään harvoin yhteisymmärrykseen. Mutta kiista globalisaatiosta on selvästikin noussut kaduilta talouslehdistön palstoille ja valtaviiran ajatuspajojen esitelmiin.

Vallitsevaa globalisaatiomallia tukeva konsensus alkoi rakoilla jo ennen kuin maailmantalous ajoi karille vuoden 2008 suuressa finanssiromahduksessa. Nyt globalisaation puolestapuhujien itsevarmuus on tiessään, ja tilalla on epäilyksiä, kysymyksiä ja varauksellisuutta.

Vaihtoehtoinen kertomus

Maailma on nähnyt globalisaation kaatuvan jo kertaalleen. Kul-takantajärjestelmän aikakausi vapaakauppoinen ja vapaine pää-oman liikkuvuuksineen tuli äkkinäisesti päätepisteeseensä vuonna 1914 eikä enää vironnut ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Kohdataanko tulevina vuosina vastaavanlainen maailmanlaajuinen talousromahdus?

Kysymys ei ole haihattelua. Vaikka taloudellinen globalisaatio on mahdollistanut ennennäkemättömän hyvinvoinnin kehittymisessä maissa ja ollut siunaus Kiinan ja muun Aasian sadoille miljoonille köyhille työläisille, sen perustukset ovat huterat. Toisin kuin kansalliset markkinat, joita yleensä tukevat kotimaiset säädökset ja poliittiset instituutiot, maailmanmarkkinat ovat vain ”heikosti sosiaalisesti ankkuroituneita”. Ei ole globaalia kilpailuviranomaista, ei viimekätistä luotottajaa, ei globaalia sääntelyelintä, ei koko maailman kattavaa turvaverkkoa, saati maailmanlaajuista demokratiaa. Toisin sanoen maailmanmarkkinat kärsivät vähäisestä ohjauksesta. Siksi niitä vaivaa epävakaas, tehottomuus ja legitimitetin puute.

Tämä hallitusten kansallisen toimivallan ja maailmanmarkkinoiden epätasapaino on globalisaation heikko kohta. Terveessä globaalissa talousjärjestelmässä ne on sovittava hienovaraisesti yhteen. Jos hallituksille annetaan liikaa valtaa, tuloksena on protektionismia ja omavaltaisuutta. Jos taas markkinoille annetaan liikaa vapautta, tuloksena on epävakaas maailmantalous, joka saa

osakseen vain vähän sosiaalista ja poliittista kannatusta niiltä, joita sen on tarkoitus auttaa.

Vuoden 1945 jälkeen kehityksen suunnan määräsi kolmenkymmenen vuoden ajan Bretton Woodsin kompromissiratkaisu. Se sai nimensä newhampshirelaisesta turistikaupungista, jonne yhdysvaltalaiset, brittiläiset ja muiden liittoutuneiden valtioiden päättäjät kokoontuivat vuonna 1944 suunnittelemaan toisen maailmansodan jälkeistä talousjärjestelmää. Pintapuolisesti monenkeskisessä Bretton Woods -järjestelmässä poliitikot saattoivat keskittyä kotimaan tarpeisiin: sosiaalipolitiikkaan ja työllisyyden hoitoon. Mutta samalla ratkaisu salli maailmankaupan elpymisen ja kukoistuksen. Järjestelmän nerokkuus oli siinä, että se loi tasapainon, joka palveli monia päämääriä erinomaisten hyvin. Jotkin räikeimmistä kauppajärjestelmistä poistettiin, mutta hallitukset saivat vapaasti harjoittaa talouspolitiikkaansa itsenäisesti ja kehittää mielimänsä kaltaista hyvinvointivaltiota. Kehitysmaat puolestaan saivat toteuttaa niille soveltuvia kasvustrategioita rajallisen ulkoisen säätelyn puitteissa. Kansainvälisiä pääomavirtoja rajoitettiin tiukasti. Bretton Woodsin kompromissi oli tavaton menestys: teollisuusmaat elpyivät ja menestyivät samalla kun useimmissa kehitysmaissa talous kasvoi ennätystahtia. Maailmantalous voi paremmin kuin koskaan.

Bretton Woodsin rahajärjestelmä osoittautui lopulta kestäättömäksi, kun pääoman kansainvälinen liikkuvuus lisääntyi ja 1970-luvun öljykriisit rankaisivat kehittyneitä maita ankaralla kädellä. Järjestelmä korvattiin 1980- ja 1990-luvuilla kunnianhimoisemmalla talouden vapauttamisen ja syvän integraation tavoiteohjelmalla. Tätä kehityskulkua voidaan kutsua hyperglobalisaatioksi.

Kauppasopimukset ulotettiin nyt koskemaan perinteisten tuontirajoitusten lisäksi sisäpolitiikkaa. Kansainvälisten pääomamarkkinoiden sääntelyä purettiin, ja kehitysmaita painotettiin ankarasti avaamaan markkinansa ulkomaankaupalle ja ulkomaisille investoinneille. Taloudellisesta globalisaatiosta tuli päämäärä sinänsä.

Ylittäessään sodanjälkeisen globalisaatiomallin rajat taloustieteilijät ja poliitikot unohtivat sen alkuperäisen menestyksen salsaisuuden. Niinpä pettymykset seurasivat toisiaan. Rahoitustoiminnan globalisaatio aiheuttikin epävakautta eikä poikanutkaan suurempia investointeja ja nopeampaa kasvua. Valtioiden sisällä globalisaatio synnytti epätasa-arvoa ja epävarmuutta, eikä se suinkaan hyödyttänyt kaikkia. Etenkin Kiina ja Intia toki menestyivät ällistytävän hyvin. Mutta ne olivatkin maita, jotka osallistuivat globalisaatiopeliin uusien sääntöjen sijaan Bretton Woodsin säännöillä. Maat eivät avautuneet ehdoitta kansainväliselle kaupalle ja rahoitustoiminnalle. Sen sijaan ne monipuolistivat talouttaan yhdistelmästrategioilla, joissa julkinen valta ohjasi vahvalla kädellä markkinoiden toimintaa. Samaan aikaan tavanomaisia reseptejä noudattaneet maat heikkenivät esimerkiksi Latinalaisessa Amerikassa. Ja niin globalisaatiosta tuli aieman menestyksensä uhri.

Jotta talousmaailma saataisiin tukevammalle perustalle, markkinoiden ja niiden hallinnoinnin välistä herkkää tasapainoa on ymmärrettävä paremmin. Esittelen tässä kirjassa vaihtoehdoisen kertomuksen, joka perustuu kahteen yksinkertaiseen ajatukseen. Ensinnäkin markkinat ja valtiot täydentävät toisiaan, eivät suinkaan korvaa toisiaan. Jos halutaan laajemmat ja paremmin toimivat markkinat, tarvitaan voimakkaampaa (ja tehokkaampaa) hallinnointia. Markkinat toimivat parhaiten silloin, kun valtiot ovat vahvoja, eivät silloin, kun valtiot ovat heikkoja. Toiseksi ei ole vain yhtä kapitalismin mallia. Taloudellinen hyvinvointi ja vakaus voivat perustua monenlaisiin institutionaalsiin ratkaisuihin. Esimerkiksi työmarkkinat, rahoitusmarkkinat, yritysten hallinnointi ja sosiaaliturva voidaan järjestää eri tavoin. Maat luultavasti valitsevat erilaiset instituutiot riippuen tarpeistaan ja arvoistaan, ja jokaisella valtiolla on siihen täysi oikeus.

Julkilausuttuina nämä ideat kuulostavat ehkä kuluneilta. Globalisaatiota ja demokratiaa ne kuitenkin edistävät suunnattomasti. Periaatteet myös määräävät, miten pitkälle globalisaatio ja demokratia voidaan viedä uhraamatta toista. Kun

ymmärretään, että hyvin toimivat markkinat vaativat julkista hallinnointia ja sääntelyä, ja lisäksi hyväksytään, että valtiot saattavat suosia erilaisia instituutioita ja sääntelyjen muotoja, tarinalle on kirjoitettu alku, josta voi juontua perin juurin erilaisia loppuratkaisuja.

Näin hahmottuu erityinen ongelma, jota voitaisiin kutsua maailmantalouden perustavaksi trilemmaksi: emme voi samanaikaisesti tavoitella demokratiaa, kansallista päätäntävaltaa ja taloudellista globalisaatiota. Jos haluamme edistää globalisaatiota, meidän on luovuttava joko kansallisvaltioista tai demokraattisesta politiikasta. Jos haluamme säilyttää demokratian ja syventää sitä, meidän on valittava kansallisvaltion ja kansainvälisen taloudellisen yhdentymisen välillä. Ja jos haluamme pitää kansallisvaltion ja itsemääräämisoikeuden, meidän on päätettävä, syvennämmekö demokratiaa vai globalisaatiota. Ongelmamme juontuu perimmältään siitä, että teemme väistämättömiä valintoja vastahakoisesti.

Trilemmän mukaan demokratiaa ja globalisaatiota voidaan samanaikaisesti edistää vain luomalla maailmanlaajuinen poliittinen yhteisö, mikä olisi suunnattomasti kunnianhimoisempi hanke kuin mitkään aikaisemmat tai lähiaikoina todennäköiset yhteenliittymät. Tarvittaisiin demokraattisesti laadittuja, globaaleja sääntöjä, joita tukisivat reippaasti nykyistä tiukemmat vastuuvollisuusmekanismit. Tällainen demokraattinen globaalihallinta on hourailua. Väitän, että kansallisvaltiot ovat liian monesta asiasta eri mieltä, jotta niiden tarpeet ja preferenssit voitaisiin mukauttaa yhteisiin sääntöihin ja instituutioihin. Kelpuutetaanpa millainen globaalihallinta hyvänsä, se rajoittaa taloudellista globalisaatiota. Koska maailma on nykyään varsin monimuotoinen, hyperglobalisaatio ja demokratia eivät sovi yhteen.

Niinpä on tehtävä valintoja. Tässä omani: demokratia ja kansallinen itsemääräämisoikeus pitäisi asettaa hyperglobalisaation edelle. *Demokratioilla on oikeus varjella yhteiskunnallisia järjestyksiään, ja kun tuo oikeus on ristiriidassa maailmantalouden vaa-teiden kanssa, jälkimmäisistä tulisi joustaa.*

Saatat ajatella, että tämä periaate merkitsisi globalisaation loppua. Ei pidä paikkaansa. Toivon kirjani vakuuttavan sinut siitä, että kansallisten demokratioiden voimistaminen on itse asiassa turvallinen ja terve lähtökohta maailmantaloudelle. Ja juuri tämä onkin globalisaation perimmäinen paradoksi. Ohut kerros kansainvälisiä sääntöjä, jotka jättävät riittävästi tilaa kansalliselle päätöksenteolle, takaa *paremman* globalisaation. Näin voidaan välttää globalisaation kipukohdat ja samalla säilyttää sen olennaiset taloudelliset edut. Tarvitsemme kekseliästä, emme maksimaalista globalisaatiota.

Taloustieteilijätkin ovat ihmisiä

Taloustieteilijät ja neuvonantajat ovat turhan pitkään sulkenee silmänsä globalisaation synnyttämiltä jännitteiltä ja heikoilta kohdilta. Heidän mielestään jokainen globalisaation rajoitus on kielinyt tietämättömyydestä tai – mikä vielä pahempaa – kaiken maailman protektionistien oman edun tavoittelusta. He eivät ole kiinnittäneet tarpeeksi huomiota kilpailevien arvojen ja ihanteiden aitoon yhteentörmäykseen, johon jääräpäinen globalisaation tavoittelu johtaa. He ovat jättäneet huomiotta hyvin toimivien markkinoiden ja valtion tarkoituksenmukaisen osallistumisen kytköksen. Toisinaan heidän ohjeistaan on ollut enemmän haittaa kuin hyötyä. He ovat myös hukanneet lukemattomia tilaisuuksia soveltaa taloustieteen menetelmiä menestyksekkäämmiin.

Niinpä kerronkin tässä kirjassa taloustieteilijöistä ja heidän ajatuksistaan – tarinoista, joita he kertovat itselleen ja toisille. Selitän, kuinka nuo tarinat ovat muovanneet maailmaamme, kuinka ne melkein tekivät siitä lopun ja kuinka taloustieteellistä ajattelua voidaan nyt hyödyntää paremman maailmanlaajuisen talousjärjestelmän luomiseen. Kaltaiselleni taloustieteilijälle on kaiketi luontevaa ajatella, että ideat – erityisesti taloustieteilijöiden ideat – ovat tärkeitä. Mutta luulen, että on vaikeaa liioitella ideoiden vaikutusta. Ne ovat muovanneet ymmärrystämme maailmasta, muokanneet poliitikkojen ja muiden päätöksen-

niin & näin -kirjoissa ilmestynyt

1. MIKKO LAHTINEN (toim.), *Henkinen itsenäisyys*
2. MARTIN HEIDEGGER, *Silleen jättäminen*
3. RALPH WALDO EMERSON, *Luonto*
4. PEKKA PASSINMÄKI, *Kaupunki ja ihmisen kodittomuus*
– *Filosofinen analyysi rakentamisesta ja arkkitehtuurista*
5. QUENTIN SKINNER, *Kolmas vapauden käsite*
6. PERTTI AHONEN, *Vireällä mielellä*
– *Ymmärtämisen ja eettisyyden mielialat*
7. JULIEN OFFRAY DE LA METTRIE, *Ihmiskone*
8. T. P. USCHANOV, *Wittgenstein in Finland – A Bibliography 1928–2002*
9. MIKA HANNULA, JUHA SUORANTA & TERE VADÉN,
Otsikko uusiksi – Taideteollisen tutkimuksen suuntaviivat
10. TOMMI WALLENIUS, *Filosofian toinen – Levinas ja juutalaisuus*
11. DANIEL JUSLENIUS, *Suomen onnettomuus – De Miseriis Fennorum*
12. MICHEL ONFRAY, *Kapinallisen politiikka*
– *Tutkielma vastarinnasta ja taipumattomuudesta*
13. J. J. F. PERANDER, *Yhteiskunta uutena aikana & muita kirjoituksia*
14. JUSSI BACKMAN, *Omaisuus ja elämä*
– *Heidegger ja Aristoteles kreikkalaisen ontologian rajalla*
15. NICCOLÒ MACHIAVELLI, *Castruccio Castracanan elämä*
16. JUKKA PAASTELA (toim.), *Terrorismi*
– *Ilmiön tausta ja aikalaisanalyysijä*
17. LAURI MEHTONEN, *Moderniteetin jäljillä*
– *Tekstejä aistisuudesta, tiedosta ja sivistyksestä*
18. ARTHUR SCHOPENHAUER, *Taito olla ja pysyä oikeassa*
– *Eristinen dialektiikka*
19. JUHA DRUFVA, *Unohdettuja ajatuksia etsimässä*
20. JUHA VARTO & HAKIM ATTAR, *Syvä laulu*

21. JUSSI BACKMAN & MIIKA LUOTO (toim.), *Heidegger – Ajattelun aiheita*
22. KARI VÄYRYNEN, *Ympäristöfilosofian historia – Maaäitimyytistä Marxiin*
23. TERE VADÉN, *Karhun nimi – Kuusi luentoa luonnosta*
24. GUY HAARSCHER, *Tunnustuksettomuus*
25. JOSÉ ORTEGA Y GASSET, *Ajatuksia tekniikasta*
26. TAPANI KILPELÄINEN (toim.), *Kääntökirja – Kirjoituksia kääntämisen filosofiasta*
27. MARTIN HEIDEGGER, *Tekniikka ja käänne*
28. SIMONE WEIL, *Juurtuminen – Alkusoitto ihmisvelvollisuuksien julistukselle*
29. MIKA HANNULA, *Suomalaisuudesta – Erään sukupolven tarina*
30. FRIEDRICH NIETZSCHE, *Tragedian synty*
31. EDMUND HUSSERL, *Geometrian alkuperä – Johdanto Jacques Derrida*
32. WILLIAM JAMES, *Pragmatismi – Uusi nimi eräille vanhoille ajattelutavoille*
33. TUUKKA TOMPERI & HANNU JUUSO (toim.), *Sokrates koulussa – Itsenäisen ja yhteisöllisen ajattelun edistäminen opetuksessa*
34. JUHA VARTO, *Tanssi maailman kanssa – Yksittäisen ontologiaa*
35. GIORGIO COLLI, *Nietzschen jälkeen – Miten tullaan filosofiksi*
36. FJODOR DOSTOJEVSKI, *Talvisia merkintöjä kesän vaikutelmista*
37. MIGUEL DE UNAMUNO, *Traaginen elämäntunto*
38. JOYCE CAROL OATES, *Nyrkkeilystä*
39. MARTIN HEIDEGGER, *Esitelmiä ja kirjoituksia osa II*
40. E. M. CIORAN, *Hajoamisen käsikirja*
41. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE, RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES, *Matildan ja Taavetin matemaattiset seikkailut*
42. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE, RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES, *Matildan ja Taavetin seikkailut tieteen maailmassa*
43. OSCAR BRENIFIER, *Keskusteleva opetus*
44. MAUGHN GREGORY, *Filosofiaa lapsille ja nuorille*
45. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE, RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES, *Filosofoidaan matematiikasta ja luonnontieteistä*
46. JOHN DEWEY, *Taide kokemuksena*
47. PIERRE HADOT, *Mitä on antiikin filosofia?*
48. MARTIN HEIDEGGER, *Mitä on metafysiikka?*

49. ANN MARGARET SHARP, *Nukkesairaala*
50. ANN MARGARET SHARP & LAURANCE JOSEPH SPLITTER,
Kuka minä olen? – Nukkesairaalan opettajanopas
51. SAMI PIHLSTRÖM, *Elämän ongelma – Filosofian eettinen ydin*
52. NORMAND BAILLARGEON, *Älyllisen itsepuolustuksen pikakurssi*
53. BEATE BØRRESEN, BO MALMHETER & TUUKKA TOMPERI,
Ajatellaan yhdessä – Taitavan ajattelun työkirja
54. ROGER-POL DROIT, *Filosofoidaan lasten kanssa*
55. LEENA KURKI & TUUKKA TOMPERI, *Väittely opetusmenetelmänä
– Kriittisen ajattelun, argumentaation ja retoriikan taidot käytännössä*
56. LUDWIG WITTGENSTEIN, *Ajatusliikkeitä
– Päiväkirjat 1930–1932 & 1936–1937*
57. SIMO KYLLÖNEN, JUHANA LEMETTI, NIKO NOPONEN
& MARKKU OKSANEN (toim.), *Kiista yhteismaista
– Garrett Hardin ja selviytymisen politiikka*
58. HERBERT MARCUSE, *Taiteen ikuisuus*
59. HEINRICH HEINE, *Romantiikan koulu*
60. MATTHEW B. CRAWFORD, *Elämän korjaajat
– Kädentaitojen ja käytännöllisen ammattityön ylistys*
61. TAPANI KILPELÄINEN, *Itsemurhan filosofia*
62. JULIAN BAGGINI & PETER S. FOSL, *Etiikan pikkujättiläinen*
63. FRIEDRICH HÖLDERLIN, *Teokset*
64. MICHEL DE CERTEAU, *Arkipäivän kekseliäisyys I – Tekemisen tavat*
65. ANTTI SALMINEN & TERE VADÉN, *Energia ja kokemus
– Naftologinen essee*
66. MICHEL FOUCAULT, *Klinikan synty*
67. JULIAN BAGGINI & PETER S. FOSL, *Ajattelun pikkujättiläinen*
68. ERMANNO BENCIVENGA, *Olipa toisen kerran
– 52 ajattelemisen arvoista satua*
69. VILLE LÄHDE, *Niukuuden maailmassa*
70. MICHEL DE CERTEAU, LUCE GIARD & PIERRE MAYOL,
Arkipäivän kekseliäisyys 2 – Asuminen, ruuanlaitto
71. MICHEL FOUCAULT, *Parhaat*
72. PIA HOUNI & PERTTU SALOVAARA (toim.), *Filosofi tavattavissa
– Ajatuksia filosofisesta elämästä*
73. VERA TRIPODI, *Sukupuolen filosofia*
74. ROBERTO CASATI & ACHILLE C. VARZI,
Ylittämättömiä yksinkertaisuuksia – 39 filosofista kompakertomusta
75. EDUARD HANSLICK, *Musiikille ominaisesta kauneudesta
– Yritys säveltaiteen estetiikan uudistamiseksi*

76. MESTARI ECKHART, *Jumalallisen lohdutuksen kirja*
77. TAPANI KILPELÄINEN, *Silmät ilman kasvoja – Kauhun filosofiana*
78. DAVID HUME, *Keskusteluja luonnollisesta uskonnosta*
79. FJODOR DOSTOJEVSKI, *Kulta-aika taskussa*
– *Kirjoituksia Venäjän maasta ja hengestä*
80. STEPHEN TOULMIN, *Argumentit – Luonne ja käyttö*
81. BELL HOOKS, *Rakkaus muuttaa kaiken*
82. GEORGES BATAILLE, *Uskontoteoria*
83. KENAN MALIK, *Monikulttuurisuus*
84. DANI RODRIK, *Globalisaation paradoksi*
– *Miksi globaalit markkinat, valtiot ja demokratia eivät sovi yhteen?*

Tilaukset
www.netn.fi/kirjat
niin & näin
PL 730
33101 TAMPERE